

OTAN 2022, EL NOU CONCEPTE ESTRATÈGIC

Pere Vilanova, investigador sènior associat, CIDOB

El nou Concepte Estratègic de l'OTAN, aprovat durant la cimera de Madrid de juny del 2022, pretén donar respostes al «desajust» estratègic que viu l'organització des del final de la guerra freda i la desaparició de l'URSS. Tanmateix, ha estat precisament Rússia, amb el desafiament de la invasió d'Ucraïna, qui ha reforçat una cohesió transatlàntica que portava temps buscant punts de retrobament.

731

Setembre
2022

Desapareguda la Unió Soviètica, l'OTAN ha entrat diverses vegades, durant els darrers trenta anys, en operacions militars reals (Bòsnia i Hercegovina, Kosovo, l'Afganistan, contra la pirateria en aigües de l'Índic). No van ser simples maniobres dissuasives, com entre el 1949 i el 1990. El problema és que aquestes operacions —encara que algunes van funcionar adequadament en relació amb les finalitats buscades—, donen la sensació que no han anat del tot bé, que no han acabat de funcionar correctament, fins i tot en els casos més reeixits com ara els de Bòsnia i Hercegovina i Kosovo. És el problema clàssic de passar de la teoria a la pràctica: les coses —en matèria de relacions internacionals, tal com s'esdevé a la vida quotidiana— moltes vegades no acaben d'anar «segons el llibre d'instruccions». I això, no és una paradoxa menor.

Una altra contradicció, encara més seriosa, s'ha posat de manifest en aquests anys de món «postbipolar». L'OTAN va guanyar la guerra freda, pocs ho dubten, però va quedar tan desorientada estratègicament en desaparèixer l'«enemic» visible i creïble que era la Unió Soviètica, la seva amenaça frontal, que encara no s'ha recuperat del tot. Això és causat pel fet que, per dir-ho d'alguna manera, la guerra freda es va guanyar sense cap batalla militar, sense que existís una rendició de les tropes enemigues. De fet, l'adversari es va volatilitzar, «va implosionar», a conseqüència de la perestroika, que va fer un treball que després van rematar amb entusiasme les quinze repúbliques federatives que conformaven l'URSS l'any 1992.

Encara que aquestes repúbliques es van convertir en quinze nous estats sobirans internacionalment reconeguts, Rússia vol fer-les «tornar a casa» des de molt abans del president Vladímir Putin (Ieltsin ja va començar aquest procés), o almenys situar-les sota la seva àrea d'influència directa. Així, des del 1992, Rússia ha potenciat, tolerat, o emparat almenys cinc amputacions territorials d'estats sobirans exsoviètics veïns: Abkhàzia, Ossètia del

Sud, l'Alt Karabakh, Transnístria, l'extravagant annexió de Crimea l'any 2014 i, actualment, parts d'Ucraïna. La paradoxa és que l'OTAN, davant aquesta situació, semblava no poder fer gran cosa més enllà de maniobres simbòliques als països bàltics, o Polònia. Tanmateix, sis mesos després, s'han començat a desplegar altres opcions.

Partim del fet que l'escenari d'una guerra real i frontal amb Rússia està, a parer nostre, totalment exclòs i, a més, els articles 5 i 6 del Tractat de Washington són taxatius a aquest respecte: mentre no hi hagi una amenaça o un atac militar directe contra un estat membre, l'OTAN no pot respondre al mateix nivell. És precisament d'aquesta peculiar «visió del món» en la qual viu l'OTAN des del 1992, d'on es deriva la seva «desorientació estratègica».

Si fa tan sols un any semblava difícil restablir mínimament la relació transatlàntica tal com existia amb anterioritat al 2000, i encara més crear-ne una de nova, o aconseguir unanimitats que ja no existeixen i difícilment tornaran, després de la invasió d'Ucraïna, Rússia ha aconseguit revitalitzar aquest vincle, si més no a escala intergovernamental, entre l'OTAN, els EUA i el Canadà, i ha donat reconeixement (no sense titubejos) fins i tot a la Unió Europea.

Per això, val la pena analitzar què representa un document essencial a la doctrina OTAN com és l'anomenat *Concepte Estratègic*, text de referència que l'Aliança Atlàntica produeix regularment en el decurs del temps, amb la finalitat de fixar la seva posició al món, així com les diferents hipòtesis a les quals es pot veure enfrontada. El document aprovat a Madrid el juny del 2022 és l'últim. L'immediatament anterior va ser el del 2010; els precedents, del 1999 (50è aniversari del Tractat) i del 1991. Abans d'aquesta data, els documents produïts responien a la lògica de «guerra freda», és a dir, eren convencionals ideològicament i operativament. Tanmateix, el text aprovat a Madrid (com els del 1999 i el 1991) mereix una lectura atenta, perquè descriu bé aquest «desajust» estratègic.

La primera constatació és que els debats sobre seguretat atlàntica atrauen poca atenció als Estats Units; de fet, gairebé no interessen a l'opinió pública. En canvi, el tema suscita posicions molt enfrontades dins de la classe política nord-americana. Si hi ha matisos, més aviat tenen a veure amb les conseqüències que algunes decisions concretes, per exemple, en matèria d'indústria d'armament, poden tenir a l'altre costat de l'Atlàntic. Si fa tan sols un any semblava difícil restablir mínimament la relació transatlàntica tal com existia amb anterioritat al 2000, i encara més crear-ne una de nova, o aconseguir unanimitats que ja no existeixen i difícilment tornaran, després de la invasió d'Ucraïna, Rússia ha aconseguit revitalitzar aquest vincle, si més no a escala intergovernamental, entre l'OTAN, els EUA i el

Canadà, i ha donat reconeixement (no sense titubejos) fins i tot a la Unió Europea.

Fins ara aquest intent de refundació —i n'hi ha prou amb llegir els seus textos en l'actualitat per adonar-se'n— havia quedat soterrat per dos esdeveniments. La temptació més estesa és esmentar-ne només el primer: l'11 de setembre del 2001. L'impacte dels atemptats esdevinguts en aquesta data sobre «l'abstracció i l'atemporalitat» de la suposada «nova doctrina» OTAN va ser considerable. Cal no oblidar l'afirmació (repetidament invocada per la Casa Blanca des del setembre del 2001) que «són les operacions les que determinen les coalicions i no al revés». L'altre factor de distanciament té l'origen en la discrepància relativa a com operar contra el terrorisme internacional (la relació entre mitjans i fins, entre efectes i causes, o els límits legals a l'acció antiterrorista). La creixent incompatibilitat pel que fa a la concepció de drets i llibertats (els fets de Guantánamo i Abu Ghraib no van ser simplement un «lleuger malentès» entre aliats, sinó que van assenyalar una fractura d'incompatibilitats i, en el fons, de valors), no són diferències menors o accidentals.

A la llum d'aquells anys, Europa i els Estats Units anaven cercant punts de retrobament, obviant el malson Trump, i això només podia succeir en el marc del multilateralisme, de l'OTAN, i especialment de Nacions Unides. Però, avui dia, el test de «resistència de materials» entre aliats passa sobretot pel triangle —o, si es vol, quadrilàter— Ucraïna – Rússia – Estats Units – Europa, amb la Xina en una posició estratègica important, encara que —segons la nostra opinió— no tan immediatament determinant com es diu en els darrers temps.

En definitiva, i en descàrrec de l'OTAN, tanmateix, cal preguntar-se qui no està desorientat estratègicament des de fa un quart de segle? Adaptar-se a un món difícil d'entendre i que muta sense parar, o replegar-se: aquest seria el dilema. I el nou Concepte Estratègic, generat a la cimera atlàntica del juny del 2022, pretén respondre a aquest mateix dilema, posant les llums llargues, no solament les de posició, sense treure la vista del retrovisor.